

Speel het spel volgens de regels!

Nico Belo

Cors Visser, socioloog en directeur van ForumC (een forum voor geloof, wetenschap en samenleving), heeft *De spelende kerk* geschreven. In dit boekje vraagt hij aandacht voor de potentie van geloofsgemeenschappen. Deze gemeenschappen kunnen van grote betekenis zijn voor hun omgeving, maar dan moeten ze niet aan de kant blijven staan. Ze moeten het spel met hun context durven spelen. Met 'spel spelen' wordt dan bedoeld: de verbinding zoeken. 'Speelsheid maakt van een formele kerk een levende gemeenschap. Een plek waar leden samen optrekken, maar waar ook gespeeld wordt, soms letterlijk met de omgeving' (p. 7). Doordat gemeenteleden betrokken zijn op en participeren in een buurt, ontdekken 'buitenstaanders' het aantrekkelijke van een geloofsgemeenschap. Een gemeente of parochie komt in de gunst bij het volk (naar Handelingen 2:47 én ook de titel van Vissers proefschrift *In de gunst bij het hele volk*, 2013).

Wat wil Visser ons duidelijk maken? Kerken zijn 'losgezongen' van hun omgeving. Ze doen weinig voor hun buurt (p. 16). Veel is uitbesteed aan organisaties buiten de kerken. Kerken zouden zelf weer meer moeten doen. Sociologisch onderzoek leidt tot nieuw inzicht: geloofsgemeenschappen hebben kracht! Wanneer kerk en omgeving samen spelen, gebeurt er iets bijzonders (p. 10). Visser heeft dit in het kader van zijn promotieonderzoek in Brazilië en Kenia ontdekt. Daar zijn geloofsgemeenschappen veel meer gericht op de 'buitenwereld'. Ze vangen straatkinderen op, verzorgen alfabetiseringsprojecten, geven onderwijs, bieden huisvesting, enzovoort. Kerken nemen verantwoordelijkheid voor de context waarin ze geloofsgemeenschap zijn. In Nederland moeten kerken daarom geen (diaconale) activiteiten uitbesteden aan organisaties (hoofdstuk 3), maar juist 'inbesteden'. Wanneer dat gebeurt, wordt ontdekt dat genade een essentieel ingrediënt is voor een spelende kerk (p. 50). Genade blijkt uit de durf om anders te zijn. Op dit 'anders-zijn' hebben godsdienstsociologen de theorie van de religieuze economie gebouwd (p. 68): de economische wetmatigheid van vraag en aanbod blijkt van toepassing op religieuze activiteiten. 'Hoe hoger de waarde van een religie voor de gelovigen, hoe meer gelovigen ervoor over hebben en hoe meer *commitment*: vrijwilligerswerk doen, langs de deuren gaan om mensen te bekeren, veel geld geven aan de kerk, etc. De mate van exclusiviteit is cruciaal: door exclusiviteit ontstaat spanning met de omgeving en hoe hoger die spanning, hoe groter de toewijding. *Commitment is energy*' (p. 69). 'De mate van commitment hangt ook samen met de grootte van de geloofsgemeenschap. Hoe groter een gemeenschap, hoe minder betrokken mensen er zijn. (...) Vanuit de religieuze economie is ook te leren dat kerken hun product niet moeten afprijzen om meer klanten te lokken. De inhoud van hun boodschap mag best schuren met de omgeving. Juist het tegendraadse kan de boodschap en de gemeenschap aantrekkelijker maken voor buitenstaanders' (p. 70). Geloofsgemeenschappen kunnen die spanning aan: er is veel potentieel aanwezig. In kerken leren mensen veel met en van elkaar: verantwoordelijkheid nemen en dragen, samen Bijbelstudie doen, vergaderen, afstemmen, plannen maken, omgaan met tegenstellingen, leiding geven, enzovoort. Een spelende kerk word je niet door meer te doen, maar door vooral uit de comfortzone te stappen. 'Wanneer christenen dit massaal doen, dan zal dat grote gevolgen hebben voor ons kerkelijke, christelijke cultuurtje' (p. 48). De inhoud van het boek wordt onderstreept door een reproductie van het schilderij van Marius van Dokkum *Dansje in de kerk* (2005) op de cover. We zien een groepje kerkgangers, samengeperst in de banken, de predikant op de preekstoel en de organist achter het orgel kijken naar hoe een meisje danst in het zonlicht. Op de gezichten verbazing en afkeuring. Dit schilderij is 'een fraaie illustratie van de boodschap van dit boek: geloofsgemeenschappen, ga spelen' (p. 81).

Ik heb het boek met enige verbazing gelezen. Er wordt nogal wat gesteld. De onderbouwing vond ik vaak te kort door de bocht. Visser stelt nogal wat als hij schrijft: 'In elke protestant schuilt een kleine Luther die als hij dat nodig vindt, bereid is te protesteren tegen zijn kerkenraad of oudstengroep' (p. 26) en '... als er een tijdje geen kerkscheuringen of conflicten zijn, moeten protestanten zich achter hun oren krabben en zich afvragen of ze nog wel actief genoeg zijn. Is er dan niet een kerkelijke elite die te veel macht heeft?' (p. 27). En: 'achter het ambt aller gelovigen gaat dus een revolutionaire houding schuil. Zoals Luther worden ook wij geroepen in verzet te komen tegen misstanden, en niet

alleen binnen de kerk' (p. 28). Mijns inziens doe je met deze beweringen geen recht aan tijd en context.

Al lezend vroeg ik me af: op welke vraag wordt in dit boek nu antwoord gegeven? En wie heeft die vraag dan gesteld? Kerkopbouwers zijn wel overtuigd van de potentie van een geloofsgemeenschap, maar kennen ook de zwakte. Sinds Hendriks (*Verlangen en vertrouwen*, 2008) weten we dat de gerichtheid op God, de wereld en elkaar in een 'kerk'-groep bij elkaar gehouden moet worden. Mis je een gerichtheid of relatie (bijvoorbeeld op of met de samenleving), dan ben je geen ecclesiale of 'kerk'-groep.

Voor de bezinning op een 'spelende kerk' moet je praktisch-theologisch het spel wel volgens de regels spelen. Als disciplines voor hun beurt of door elkaar spreken, wordt het 'vals spel'. Het is belangrijk om de verschillende stemmen vanuit sociologie, psychologie, culturele antropologie, historie, e.a. goed uit te luisteren en te waarderen. Sociologen bijvoorbeeld beschrijven processen van menselijk handelen in verschillende sociale verbanden en ontdekken daarin wetmatigheden. Dat is heel waardevol en inzichtgevend. Het is echter een kunst die verschillende stemmen op elkaar af te stemmen en in relatie te brengen tot de stem vanuit de theologie, die het ideaal en het normatieve mag verwoorden. Hoe verhoudt de werkelijkheid zich tot het ideaal? Wat betekent dit voor het leiding geven aan geloofsgemeenschappen? Ik vind dat in dit boek de stemmen door elkaar heen spreken en het een kakofonie wordt.

Visser weet dat de contexten in Brazilië en Kenia anders zijn dan in Nederland. Toch worden ze mijns inziens te gemakkelijk één op één met elkaar vergeleken. In Nederland is bijvoorbeeld de gezondheidszorg heel anders geregeld. Door de intrede van de WMO wordt momenteel een flink beroep gedaan op kerken. Zo veel zelfs, dat gemeenteleden dit allemaal niet kunnen dragen.

Dan nog iets anders: hoe wil je als geloofsgemeenschap van betekenis zijn voor de eigen buurt? Veel gemeenteleden wonen niet in de wijk waarin het gebouw van samenkomen staat (p. 45). Hoe wil je dan de verbinding tussen kerk en buurt leggen? Mijns inziens is er ook te weinig oog voor het verschil in milieu en cultuur tussen de bewoners van een wijk en de leden van een geloofsgemeenschap.

Opnieuw lopen we dan het risico dat we als geloofsgemeenschap wel weten wat goed is voor de buurt. Als kerk weten we het dan weer beter. Christenen zijn dan hulpverleners en geen buurtgenoten (p. 42).

N.a.v. Cors Visser, De spelende kerk. Hoe geloofsgemeenschappen de wereld veranderen, Buijten & Schipperheijn Motief, Amsterdam, 2016, ISBN: 9789058818508, 96 p., € 12,90.